

ЦИФРОВИЙ НЕОПРОТЕКЦІОНІЗМ ЯК ІНСТРУМЕНТ НАБУТТЯ НОВИХ ПОРІВНЯЛЬНИХ ПЕРЕВАГ

Панченко В.Г.

д.е.н., директор «Агентства розвитку Дніпра»

Обговорення проблеми цифрового протекціонізму прогнозовано визнаватиметься у ХХІ ст. ключовим питанням світової торгівлі. Становлення дієвих та прихованих інструментів цифрового неопротекціонізму, який перетинається з інноваційним та інформаційним неопротекціонізмом, відбувається в такий спосіб, що складно відокремити форми прояву кожного з них через комбінований характер взаємодії інформації та інновацій в еру цифрової економіки. Інноваційно-інформаційно-цифровий неопротекціонізм швидко перетворюється на джерело суперечок між державами, про що свідчать вражаючі цифри: з 2012 р. через зміни у законодавстві зафіксовано понад 1000 судових справ проти компаній, які торгують онлайн [1].

При цьому як США, так і ЄС офіційно визнають необхідність захисту даних та інформації, але засуджують використання інформаційного та цифрового протекціонізму [2]. За словами Г. Лінча [3], «цифровий та інноваційний протекціонізм – це нове «обличчя» старої проблеми». Комісія США з міжнародної торгівлі (United States International Trade Comission, USITC) під цифровим протекціонізмом пропонує розуміти бар'єри або перешкоди для цифрової торгівлі, включаючи цензуру, фільтрацію, локалізаційні заходи та регулювання з метою захисту приватності. Інформаційний неопротекціонізм матиме однозначно обмежувальний вплив на міжнародний бізнес, перешкоджаючи інноваціям та призводячи у підсумку до зростання витрат на торгівлю і обмеження світової торгівлі. Для країни, яка впроваджує інструменти інформаційного та цифрового неопротекціонізму, основною інтенцією стає захист своїх інтересів та національного цифрового ринку, втім позитивні ефекти такого кроку обмежуються горизонтом короткострокової перспективи, оскільки така країна стає виключеною з потоків інформації та світової торгівлі.

Вплив інформаційного неопротекціонізму не обмежуватиметься «новою економікою» (електронною комерцією та галузями, безпосередньо пов'язаними з Інтернет-економікою) а й поширюватиметься на «стару економіку» та всі інші сектори – виробництва, енергетики, сільського господарства тощо. У виробничому секторі дуже вагомим стає цифровий компонент: наприклад, 3D друк покладається на транскордонні потоки

інформації та дослідження з великими обсягами даних [6].

Цифровий простір, який за визначенням не може мати централізованого уряду, до якого не застосовуються міжнародні стандарти та політика стосовно доступу і використання, змінює саму природу Інтернету. Попри те, що країни все більше намагаються підпорядкувати собі Інтернет-мережу з метою досягнення національних стратегічних цілей, *цифровий простір унеможливорює використання експансійних методів зразка XIX ст., які передбачають боротьбу за вже зайняті ніші на технологічному ринку, натомість пропонуючи використання переваг від його розширення.*

Поняття «цифрова потужність» синтезує в собі змістовні характеристики вище наведених термінів цифрової економіки (зокрема, розмір ринку) та кіберсили (кібербезпека та кібратаки). Згідно з концепцією «Нової Великої гри», перша хвиля цифрових інновацій пройшла повз Європу, адже жодна європейська компанія не здатна сьогодні чинити опір американським цифровим гігантам – соціальним мережам Facebook, Twitter, Microsoft, LinkedIn або YouTube. Друга інноваційна криза «економіки спільного споживання» (Uber, Airbnb) також не отримала належної уваги з боку країн ЄС. Тож можна говорити і про третю, четверту та п'яту інноваційні хвилі: ринок ОС смартфонів, який поділили між собою Android від Google (86,8%) та iOS від Apple (12,5%); розширення хмарної інфраструктури, в якій беззаперечним лідером є Amazon Web Service (45%); пошукова мережа Google з часткою ринку 80-90% для ПК і більше 90% для мобільних пристроїв.

Розмір європейських технологічних компаній не дозволяє їм протистояти американським конкурентам: ринкова капіталізація 17 американських компаній становить більше 50 млрд дол., і лише німецька компанія SAP відповідає цьому рівню. Що стосується стартапів-єдинорогів (вартість більше 1 млрд дол.), у США налічується 101 така компанія, у КНР – 36, а у Європі – 18. З іншого боку, ЄС є конкурентоспроможним у наданні послуг якісного Інтернет-доступу та лідером у галузі телекомунікацій (Ericsson, що посідає друге місце в світі за часткою на ринку мобільної інфраструктури, та Nokia охоплюють більше половини ринку, хоча американські компанії в цьому секторі не представлені). Крім того, кількість технологічних компаній у Європі (914) значно вище, ніж у США (731) та КНР (650), але ринкова капіталізація більшості цих компаній менше 100 млн дол. [7].

Розуміючи поточну ситуацію, великі європейські компанії змінюють свої інноваційні моделі, інвестуючи у вже існуючі стартапи або створюючи їх самостійно. Отже, європейські компанії пропонують новий тип протекціонізму – інноваційно-цифровий. Така практика повністю

суперечить ідеології Силіконової долини: якби Airbnb на початку своєї діяльності створив спільну компанію з Marriott або якби Uber почав співпрацювати з Yellow Cab, сумнівно, ці компанії навряд чи досягли б нинішнього результату.

Робоча група Європейської ради з питань цифрової потужності дійшла таких висновків [8]:

1) Набуваючи цифрової потужності, Європа має не протистояти технологічній силі США, а створювати компанії відповідного рівня та шукати сфери потенційного партнерства, використовуючи потенціал інноваційного та цифрового протекціонізму, навіть визнаючи загрози встановленим трансатлантичним відносинам.

2) Цифрова потужність у геоекономічному вимірі носить вкрай фрагментарний характер: немає чіткого зв'язку між цифровою потужністю та цифровою економікою. Інтернет-компанії є переважно транснаціональними, і американські технологічні компанії не сприяють зовнішній політиці США, а вимушені пристосовуватися до національного законодавства різних країн для виходу на їх внутрішній ринок.

3) Американські компанії і надалі залишатимуться лідерами галузі завдяки збільшенню витрат, розширенню інновацій та випередженню конкурентів (шляхом використання інструментів інноваційного неопротекціонізму).

4) Викликом є баланс між інноваціями та конкуренцією. Великі компанії для просування інновацій хочуть співпрацювати зі стартапами, які, в свою чергу, прагнуть незалежності.

5) Цифровий простір сприймається як арена для конкуренції, а тому питання полягає в тому, чи відбудеться політизація Інтернету або деполітизується цифровий простір.

У квітні 2018 р., Європейська комісія (ЄК) прийняла Комюніке щодо штучного інтелекту: 20-сторінковий документ, в якому викладено підходи ЄС стосовно ШІ. ЄК переслідує наступні цілі: (1) підвищення технологічного та промислового потенціалу ЄС і впровадження ШІ в державний і приватний сектори; (2) підготовка європейців до соціально-економічних змін, викликаних ШІ; (3) забезпечення впровадження відповідної етичної та правової бази. Ключові ініціативи включають в себе зобов'язання збільшити інвестиції ЄС в галузь ШІ з 500 млн. євро в 2017 р. до 1,5 млрд. євро до кінця 2020 р., створення Європейського Альянсу з ШІ (до якого можна приєднатися вже зараз), і нову збірку керівних принципів етики ШІ для вирішення таких питань, як справедливість, безпека та прозорість. Нова Група високого рівня зі штучного інтелекту буде діяти в якості керівної групи Європейського Альянсу з ШІ та підготує проект керівних принципів етики для держав-членів.

В даний час ЄК співпрацює з державами-членами для розробки узгодженого плану щодо ШІ до кінця 2018 р. Мета майбутнього плану – «максимізувати вплив інвестицій на рівні ЄС та на національному рівні, заохочувати синергію та співпрацю в усьому ЄС, обмінюватися передовим досвідом та колективно визначати шлях вперед для забезпечення того, щоб ЄС як одне ціле міг конкурувати на глобальному рівні».

Датська «*Стратегія цифрового зростання Данії*» [11], оприлюднена у січні 2018 р., має на меті перетворити Данію в лідера цифрової революції і забезпечити зростання і добробут для всіх данців. Стратегія зосереджується не лише на досягненнях в ШІ, але й на ШІ, big data та інтернеті речей. Стратегія має три цілі: (1) зробити датські підприємства найкращими у використанні цифрових технологій; (2) мати найкращі умови для цифрової трансформації бізнесу; (3) забезпечити такі умови, в яких кожен датчанин матиме необхідні навички цифрової конкуренції. Щодо фінансування, то у 2018 р. було виділено 75 млн. датських крон, щорічно у період до 2025 р. будуть надаватись кошти у розмірі 125 млн. датських крон, а для реалізації ініціатив стратегії – 75 млн. датських крон на безстроковій основі.

Загалом у звіті викладено 38 нових ініціатив. Основні аспекти включають створення Digital Hub Denmark (публічно-приватний кластер для цифрових технологій), SME: Digital (скоординована схема для підтримки цифрових трансформацій малих і середніх датських підприємств), а також Технологічний пакт (загальнонаціональна ініціатива для розвитку цифрових навичок). Уряд також оголосив про ініціативи щодо подальшого відкриття урядових даних, експерименти з регуляторним ізольованим програмним середовищем та зміцнення кібербезпеки.

У травні 2017 р. Міністр економіки Фінляндії М. Лінтіла призначив координаційну групу для вивчення того, як Фінляндія може стати одною з провідних країн світу у застосуванні технологій штучного інтелекту. Хоча презентація заключної доповіді групи запланована на квітень 2019 року, вона вже випустила дві проміжні доповіді, і фінський уряд почав включати рекомендації групи в урядову політику. Перша доповідь, «*Вік штучного інтелекту Фінляндії*», розглянула Фінляндії сильні та слабкі сторони Фінляндії в ШІ і надала вісім рекомендацій щодо перетворення Фінляндії в світового лідера в сфері застосування штучного інтелекту. Ключова ініціатива включає створення Фінського центру ШІ (спільне партнерство Університету Аалто та Гельсінського університету з метою розширення досліджень ШІ, розвитку кадрового потенціалу та співпраці в межах галузі), пілотну програму акселерації ШІ та інтеграцію ШІ в державні послуги. Другий проміжний звіт «*Робота в епоху штучного інтелекту*» [12] надає додаткові 28 рекомендацій щодо політики, що стосуються

чотирьох аспектів майбутнього роботи: зростання і зайнятість; ринок праці; навчання та навички; етика.

Президент Е. Макрон представив французький план у розмірі 1,5 млрд. євро з перетворення Франції на світового лідера в області досліджень, навчання і промисловості ШІ на саміті «ШІ для людства» в Парижі. План загалом базується на доповіді, *«Задля повноцінного штучного інтелекту: назустріч французької та європейської стратегії»* [13], в якій С. Віллані, відомий французький математик і депутат від департаменту Ессонн, та інші члени «Місії Віллані» виклали низку політик та ініціатив на розгляд уряду.

План складається з чотирьох компонентів. По-перше, Е. Макрон оголосив ряд ініціатив зі зміцнення екосистеми ШІ Франції і залучення міжнародного кадрового потенціалу. Ключовим серед них стала заява про запуск Національної програми зі штучного інтелекту, яка створить мережу з чотирьох або п'яти дослідницьких інститутів у Франції. По-друге, у Франції буде розроблена політика відкритих даних, яка сприятиме впровадженню та застосуванню ШІ у секторах, в яких Франція вже має потенціал для досягнення високого рівня ШІ, наприклад, у сфері охорони здоров'я. По-третє, уряд створить регуляторну та фінансову основу для підтримки розвитку вітчизняних «чемпіонів ШІ». Нарешті, уряд зобов'язується розвивати положення про етику задля гарантії того, що використання і розвиток ШІ є прозорим, зрозумілим і недискримінаційним.

Загалом, до кінця поточного п'ятирічного періоду уряд інвестує 1,5 млрд. євро в рамках цього плану. Інформація щодо наступних років не була оприлюднена, але 700 млн. євро будуть направлені на дослідження, 100 млн. євро у цьому році надійдуть стартапам і компаніям у сфері ШІ, 70 млн. євро надаватимуться за рахунок Державного інвестиційного банку Франції, і 400 млн. євро будуть направлені на промислові проекти в сфері ШІ. Звіт Віллані дав рекомендацію зосередитися на чотирьох секторах (охорона здоров'я, транспорт, навколишнє середовище та оборона), але Е. Макрон не посилався на цю рекомендацію. Замість цього він лише говорив про потенціал ШІ для охорони здоров'я та транспорту.

Перед презентацією своєї стратегії ШІ, яка буде представлена на Цифровому саміті 2018 р. у Нюрнберзі (3-4 грудня), федеральний кабінет Німеччини в липні 2018 р. видав документ, який описує в загальних рисах цілі стратегії [14]. Загалом, уряд хоче зміцнити та розширити німецькі та європейські дослідження у сфері ШІ та зосередитися на передачі результатів досліджень приватному сектору та застосуванні ШІ. Ініціативи, запропоновані для досягнення цієї мети, включають нові науково-дослідні центри, франко-німецьке співробітництво в галузі досліджень і розробок, фінансування регіональних кластерів, а також підтримка малих і середніх

підприємств та стартапів. Запропонований план є цілком вичерпним, а також включає заходи для залучення міжнародного кадрового потенціалу, реакції на зміну характеру роботи, інтеграцію ШІ в державні послуги, підвищення доступності публічних даних та сприяння розвитку прозорого та етичного ШІ. Загалом, уряд хоче, щоб вислів «ШІ, зроблені у Німеччині» став глобально визнаною печаткою якості.

Окрім стратегії, у Німеччині вже існує низка відповідних політик щодо розвитку ШІ. Уряд в партнерстві з академічними і промисловими акторами приділяє основну увагу інтеграції технологій штучного інтелекту в експортні сектори Німеччини. Флагманською програмою була Промисловість 4.0, але нещодавно стратегічною метою стали розумні послуги, які більше спираються на технології штучного інтелекту. Німецький дослідницький центр ШІ (DFKI) є головним суб'єктом у цій сфері та надає фінансування для досліджень, що орієнтовані на застосування ШІ. Інші відповідні організації включають Фонд Олександра фон Гумбольдта, який сприяє академічному співробітництву і залучає кадровий потенціал у науковій сфері до роботи в Німеччині, а також Plattform Lernende Systeme, що об'єднує експертів з різних галузей – науки, промисловості, політики та громадських організацій – для розробки практичних рекомендацій для уряду. Уряд також оголосив про створення нової комісії для дослідження того, як ШІ та алгоритмічні рішення будуть впливати на суспільство. Вона складається з 19 депутатів і 19 експертів з ШІ та покликана розробити звіт з рекомендаціями до 2020 року (аналогічна робоча група випустила звіт про етику автономних транспортних засобів у червні 2017 року).

Цифровий неопротекціонізм як інструмент державного втручання, що спрямований на підвищення продуктивної спроможності країни шляхом розвитку нових порівняльних переваг в умовах становлення цифрової економіки, в Україні має реалізуватись через комплекс стимулюючих (заохочення становлення і розвитку нових секторів, що створюватимуть нові засоби виробництва, де вироблятимуться нові товари, надаватимуться нові послуги, а також просуватимуться нові бізнес-моделі) та дискримінаційних (локалізаційні заходи та регулювання з метою захисту приватності) заходів. Відтак цифровий неопротекціонізм стає дієвим інструментом максимізації переваг цифрової економіки, під якою розуміються матеріальні ресурси для створення, розширення і покращення інфраструктури кіберпростору через використання потенціалу кіберсили – здатності цифрової економіки впливати на події з метою отримання користі від них.

Список використаних джерел:

1. The Rise of Digital Protectionism // Greenberg Center for Geoeconomic Studies. 2017. URL: <https://www.cfr.org/report/rise-digital-protectionism>.
2. DIGITALEUROPE statement – Yes to data protection, No to data protectionism. 2017. URL: http://www.digitaleurope.org/DesktopModules/Bring2mind/DMX/Download.aspx?Command=Core_Download&EntryId=2371&language=en-US&PortalId=0&TabId=353.
3. Lynch G. Digital protectionism the new face of an old problem / G. Lynch // 2017. URL: <https://www.gs1uk.org/our-industries/news/2017/09/04/digital-protectionism-the-new-face-of-an-old-problem>.
4. Резнікова Н.В. Феноменологія незалежності в умовах економічної глобалізації / Н.В. Резнікова // Міжнародна економічна політика. 2016. № 1. С. 52-73.
5. Резнікова Н.В. Проблема економічного розвитку та зростання в контексті подолання глобальних асиметрій / Н.В. Резнікова, О.А. Іващенко // Вісник Одеського національного університету. Серія: Економіка. 2016. Т. 21, Вип. 1. С. 55–59.
6. Raja D. Bridging the Disability Divide through Digital Technologies / D. Raja // 2015. URL: <http://pubdocs.worldbank.org/en/123481461249337484/WDR16-BP-Bridging-the-Disability-Divide-through-Digital-Technology-RAJA.pdf>.
7. Comin D. The Evolution of Technology Diffusion and the Great Divergence / D. Comin // 2014. URL: <http://www.dartmouth.edu/~dcomin/files/brookings-blum-roundtable.pdf>.
8. Soesanto S. Europe's digital power: from geo-economics to cybersecurity / S. Soesanto // 2017. URL: http://www.ecfr.eu/publications/summary/europes_digital_power_from_geo_economics_to_cybersecurity7274.
9. Панченко В.Г. Політика економічного націоналізму: від витоків до нових варіацій економічного патріотизму / В.Г. Панченко, Н.В. Резнікова // Економіка і держава. 2017. №8. С. 4–8.
10. Панченко В.Г. Методологічні засади економічного націоналізму / В.Г. Панченко, Н.В. Резнікова // Економіка і держава. 2017. №7. С. 4–8.
11. Strategy for Denmark's digital growth. 2018. URL: <https://eng.em.dk/media/10554/digital-strategy-fact-sheet.pdf>.
12. Work in the age of artificial intelligence Four perspectives on the economy, employment, skills and ethics. 2018. URL: http://julkaisut.valtioneuvosto.fi/bitstream/handle/10024/160980/TEMjul_21_2018_Work_in_the_age.pdf.

13. Kobrin S. J. Private Political Authority and Public Responsibility: Transnational Politics, Transnational Firms, and Human Rights / S. J. Kobrin // Business Ethics Quarterly. 2009. Vol. 19 (3). P. 349-374.

14. Eckpunkte der Bundesregierung für eine Strategie Künstliche Intelligenz. 2018. URL: https://www.bmwi.de/Redaktion/DE/Downloads/E/eckpunktepapier-ki.pdf?__blob=publicationFile&v=4.